

LEKARSTWO (1362) *sb n*

lekarstwo (1010), **lekarzstwo** (349), lekarstwo *a.* lekarzstwo [zapis: lekarztwo] (3); lekarstwo *BierEz* (6), *ForCnR* (2), *PatKaz III*, *Mymer*¹, *BielŻyw* (5), *GlabGad* (8), *MiechGlab*, *WróbŻołt*, *RejPs*, *RejRozpr*, *SeklWyzn*, *RejJóz* (4), *SeklKat* (3), *RejKup* (7), *HistAl* (2), *MurzHist* (5), *KromRozm II*, *Diar*, *BielKom* (2), *GliczKsiąż* (4), *GroicPorz* (3), *KrowObr* (38), *RejWiz* (4), *Leop* (6), *RejFig*, *RejZwierz*, *BibRadz* (4), *Goski* (4), *BielKron* (21), *GrzegRóżn* (2), *KwiatKsiąż*, *Mącz* (62), *SienLek* (197), *SienLekAndr* (5), *RejAp* (5), *GórnDworz* (9), *HistRzym* (8), *RejPos* (30), *BiałKat* (9), *BielSat*, *KuczKat* (18), *RejZwierz* (30), *BielSpr* (3), *WujJud* (5), *BudBib* (5), *BiałKaz* (7), *CzechRozm* (8), *KarnNap* (6), *ModrzBaz* (17), *SkarJedn* (3), *Oczko* (72), *Calag*, *SkarŻyw* (16), *KochTr* (2), *StrykKron*, *CzechEp* (3), *KochFr*, *ReszPrz* (2), *ReszHoz* (3), *ReszList*, *WerKaz*, *WisznTr*, *BielSjem*, *ArtKanc* (3), *BielRozm*, *GórnRozm* (8), *ZawJeft* (7), *ActReg*, *Calep* (20), *GostGosp* (2), *GostGospSieb*, *Phil* (4), *LatHar* (16), *WujNT* (9), *WysKaz* (2), *SarnStat* (7), *SiebRozmyśl* (3), *PowodPr* (5), *SkarKaz* (4), *GosłCast* (4), *PaxLiz* (3), *SkarKazSej* (5), *KlonFlis*, *KlonWor*; lekarzstwo *TarDuch*; lekarstwo : lekarzstwo *OpecŻyw* (1:1), *FalZioł* (227:347).

-é- (180), -e- (74); -é- *KochTr* (2), *KochFr*, *SarnStat* (7), *SiebRozmyśl* (3), też *SienLek* (81), *SienLekAndr* (5); -é- : -e- *OpecŻyw* (1:1), *MurzHist* (2:3), *Mącz* (1:61), *BiałKat* (7:2), *Oczko* (61:5), *ZawJeft* (6:1), *GosłCast* (3:1); -karstw- (w tym 20 r. błędne znakowanie), -kárstw (w tym 2 r. błędne znakowanie); o jasne.

sg *N* lékarstwo (470). ◇ *G* lékarstwa (130). ◇ *D* lékarstwu (30). ◇ *A* lékarstwo (165). ◇ *I* lékarstwem (97); -em (12), -(e)m (85). ◇ *L* lékarstwie (28). ◇ *V* lékarstwo (3). ◇ *pl N* lékarstwa (130). ◇ *G* lékárstw (60). ◇ *D* lékarstwám (50), lékarstwóm (5); -óm *Mącz* (2), *SarnStat*; -ám : -óm *SienLek* (2:1), *Oczko* (5:1); ~ -ám (7), -(a)m (43); ~ -óm (3), -(o)m (2). ◇ *A* lékarstwa (110). ◇ *I* lékarstwy (53). ◇ *L* lékarstwiech (16), lékarstwach (12); -éch *Goski*, *RejZwierz*; -ach *Mącz* (3), *SienLekAndr*; -éch : -ach *FalZioł* (11:4), *SienLek* (2:3), *Oczko* (1:1); ~ -éch (1), -(e)ch (15); ~ -ach (8), -(a)ch (4). ◇ *N* sg *a.* *N pl* skrót (3).

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI – XVIII w.*

1. Środek dawany choremu w celu uzdrowienia, substancja naturalna lub syntetyczna stosowana w stanach chorobowych; zabieg leczniczy; medicamentum, remedium *Mącz*, *Calag*, *Calep*, *Cn*; pharmacum *Mymer*¹, *Mącz*, *Calep*, *Cn*; catapotium, medicamen, medicina *Mącz*, *Calep*, *Cn*; acopum, medela *Calep*, *Cn*; ebolima, ecligma enchrista, epispastica *Mącz*; sanatio *Calag*; anodinum atocion, fomentum *Calep*; antidotum *Cn* (1331) : Mowią iż ſtroie bobrowe/ Ieſt lekárſtwo bárzo zdrowe. *BierEz* S3v, Qv [2 r.], Q2; *ForCnR* D2v [2 r.]; *Mymer*¹ 39v; Tho ziele zbieraią ku lekarſthwam kiedy iuż naſienie wnim dozrzeie *FalZioł* I 36b, + 2, +2v, + 6, +6v, +7 (288); Iako niemocny poki żyw ieſth zawždy lekarſtwa patrzy iżby ku zdrowiu przyſzedł *BielŻyw* 139, 139; *GlabGad* C6v, F6v, Gv [2 r.], I3, K3, K7v; *MiechGlab* 22; *RejRozpr* Ev; *LudWieś* B3v; *RejKup* p6, q3v, q5; Pothym przykazał rycerzom/ áby znoſili ciáá vmárlych y pochowali w grobiech/ rannym áby dawáli lekárſtwá. *HistAl* F6, I5v; *MurzHist* Ev; *GliczKsiąż* C4 [2 r.]; *GroicPorz* k3v; *KrowObr* 57 [3 r.], 95; *RejWiz* 79; *RejFig* Ee2; *BibRadz* Ier 46/11; *Goski* ktv [3 r.]; [*Florentyn*] przypráwił mu [*sołtanowi*] lekárſtwo tákie/ kthorym trućinę ſniego wywabił *BielKron* 456, 9v [2 r.], 93v, 280v, 403, 450 (10); Medicamento sanum fieri,

Zá lekárftwy přiść ku zdrowiu. *Mącz* 367c, 36d, 41a, b, 43a, 80d (40); Tákžec y człowiek/ gdy zdrowie raz vtráci/ á lekárftwy fyé záś nápráwi/ dáleko łacwiey owo vpádnie co lekárftwy podpieraia/ niźli owo co przyrodzoná mocá łtoi. *SienLek* 32; Bowiem nagłym á vpornym niemocam/ Nagłymi á vpornymi lekárftwy trzebá pomagác. *SienLek* 33v; Trzebá wiedźiec iáka miárá á wagá w lekárftwiech ma być *SienLek* 45v, a4 [3 r.], a4v [3 r.], 3, 15, 17 [2 r.] (112); *SienLekAndr* a2v, a3, a3v; *RejAp* 59, 188; *GórnDworz* R7v, Y7; Tedy rycerz kazał wnetki przywieść koniá źzalonego/ á dał mu lekárftwo wipić y łtał fie zdrow *HistRzym* 110v, 64, 111; *RejPos* 257 [5 r.]; *KuczbKat* 200, 285; *RejZwierc* 26v, 44v, 60 [3 r.], 152, Aaa3v; *BudBib Eccli* 34/19; *CzechRozm* 206 [2 r.]; *ModrzBaz* 52v; W piérśiach [cieplice] mogá dośiac phlegmy/ [...] ále iż ty rzeczy łá głęboko bárzo/ y czáfem z gorączką/ infźem lékárftwóm polécim *Oczko* 15; tákžec zwiérzchówné [choroby] ielli ná łkórę wyláza/ przez pracéy wielkiéy łpędzić fyé nie dádzá/ áni Cieplicam/ áni lékárftwam infźem. *Oczko* 34, A3v, A4, 1v [2 r.], 2, 10 (44); *Calag* 33a; *SkarŻyw* 161, 259, 460; *ReszPrz* 11; *ReszHoz* 121 [2 r.]; *WisznTr* 20; *ArtKanc* R17; *GórnRozm* C2, F3; *Calep* 18b, 73a, 110a, 171b, 432b (14); *GostGospSieb* +3v; *Phil* D3, R3; *LatHar* 115; *WujNT Luc* 9/11; Też y v nas iáko v Wenetów chćiano mieć *Magistratum fanitatis*, kćórzyby lékarztw y Apték doglądáli. *SarnStat* 294, 273 [2 r.]; Cóż to zá lékárftwá łá? mázanie czy z trunkiem? *GostCast* 39; *PaxLiz* E4 [2 r.]. [Cf **aa**]»lekarstwo duszne« *SkarŻyw* 120, *ReszList* 164.]

lekarstwo czego [= przeciw czemu] (6): O Lekarźtwiech namienionych niemoczy dziecinnych porząd wypifźe. *FalZioł* V 37v, IV 36c, 39c, V 5v; *SienLek* 93, S4.

lekarstwo czego [= z czego] (2): Zdało fie nam [...] Regełtr na wźelkie niemoczy, kćore lekarźtwem tich zioł bywaiá vzdrowiony: wam przyłóżyć. *FalZioł* [‡], I [115²]c.

lekarstwo czego [= na co] (2): Męłkiego łoná lekárftwo. *SienLek* 118 marg, S3.

lekarstwo czego [= dla czego] (1): Bo ony kćoreś zábiiáł káfaniem łzáránczey y much/ ták iż żadne lekárftwo nie mogło być ználeźione zdrowia ich/ gdyż godni byli tákíey pomłty. *BibRadz Sap* 16/9.

lekarstwo dla czego [= na co] (1): Iełcze małz lekarźtvo niepołpolite dla odftania j łnadnego wyłzca tego to łóźifka *FalZioł* V 26.

lekarstwo dla czego od czego (1): Vrźednik y Dworká ma mieć z látá ziołá ná lekárftwo dla owiec/ od powietrza. *GostGosp* 104.

lekarstwo do czego (4): Collyrium, Lekárftwo nieyákie do oczu *Mącz* 59d, 59d; *SienLek* 85v; *LatHar* 512.

lekarstwo od czego [w tym: dobre itp. (3)] (6): *FalZioł* I 99c, IV 39c; á tą Solá fie lecźá/ to ieft/ rozmáćiwłzy z wodá wypije/ to zá lekárftwo ma od wielkiego goráćá *BielKron* 450; *SienLek* 84, 167. Cf *lekarstwo dla czego od czego*.

lekarstwo z czego (4): *FalZioł* I 32a, 142c; Salviatum, Genus medicamenti est, quo veterinarii, et mulomedici utuntur in agrotantium animalium curatione – Liekarťtvo z źzałwy. *Calep* 941a, 941a.

lekarstwo komu, czemu [w tym: dobre itp. (24)] (49): Ludziem wrzody, albo boláćzki maiáczym: lekarźtvo. *FalZioł* ‡‡3a, ‡‡4b, *2b, f, *3b, f (31); *Leop Apoc* 22/3; kćorym nagotówłze lekárftwo ieft Krwie pułzczanie *SienLek* 35; Rozmáitemu bydłu lékárftwá. *SienLek* 191, 39v, 53, 90v, 98v, 108 (13); *Oczko* [41]v, [42]v. Cf *lekarstwo komu naprzeciw czemu; komu w czym*.

lekarstwo komu naprzeciw czemu (1): Lekarztwa dzieciom naprzeciw świętego Walantego niemoczy. *FalZioł* V 43.

lekarstwo czemu [= na co] [w tym: pewne itp. (5)] (16): Włofności the⁸⁰ ziela fą nawięcey przywłofzczone na lekarstwa oczo^m. *FalZioł* I 49b, +2v, ++c, I 55b, IV 28a; *SienLek* 105, S3v, S4; *Oczko* 31v, [42] [2 r.], [42]v [2 r.], [43], [43]v. Cf *lekarstwo czemu na co*,

lekarstwo czemu na co (1): Pierfiam na choroby załtarzałe. lekarztwo. *FalZioł* †6b.

lekarstwo k(u) czemu [= na co] [w tym: dobre itp. (14)] (20): Lekarztwa ku załtanowieniu krwie znoła pływaczey zbytnie. *FalZioł* V 79, I 81b, IV 4a, 22d, V 25 [2 r.], 38v (12); *Mqcz* 32a; Opuchnienie śledźiony pofpolicie polacy zową krą/ á ták kthey chorobie bárzo dobre lekárftwo małz *SienLek* 94v, 89v, 113v [2 r.], 122, 132, 177.

lekarstwo (na)przeciw(ko) czemu [w tym: dobre itp. (34)] (85): Theż fok pozimek s cinamone^m [...]. Też naprzeciwo bolełci fercza y głowy iełt lekarftwem. *FalZioł* I 52d, [‡], ++4b, I 5b, 19c, 31d (69); Antidotum, Lekárftwo przeciwko yádóm. *Mqcz* 11c, 2d, 6d, 36d, 115b, 212d, 224d, [454]c; *SienLek* 50, 57v, 122, 155v; *HistRzym* 64; *CzechRozm* 206; *Calep* 76a. Cf *lekarstwo komu naprzeciw czemu*.

lekarstwo na co [w tym: dobre itp. (73)] (175): Szczaw. [...] Też iełt lekarftwo na vkąłzenie niedzwiatka y weza *FalZioł* I 4b, kt, †3b, d, †5f, ++e (127); *GlabGad* B4; Panchrestum, Nieyákíe liekárftwo ná każdą niemoc dobre. *Mqcz* 275a, 482d; Wízyłtkich tych opilánych lekarftw ná piegi/ możelz ich też wzywác ná trąd/ lifzáie/ y węgry *SienLek* 79v, 52v, 55v, 56v, 59 [2 r.], 61v (37); *RejPos* 380v; *BiałKat* 116; *RejZwierc* 79v [2 r.]; *Oczko* 19, 23; *Calep* 216b; *WujNT* 508. Cf *lekarstwo czemu na co*.

lekarstwo po czym (1): Po przepiciu lekárftwo *FalZioł* †‡3d.

lekarstwo o czym [= na co] [tylko w tytułach] (3): Lekarztwa o rozmagitych niemoczach Dziecinnych/ w ktore richło po porodzeniu wpadaią *FalZioł* V 37v, V 38, 79v.

lekarstwo w czym [zawsze: dobre itp.] (5): theż rozmarin vwarzony w winie/ [...] w opuchlinie iełth barzo dobre lekárftwo. *FalZioł* I 119b, I 112a, V 83; *RejKup* p6; *BielKron* 334v.

lekarstwo w czym [= w jakiej postaci] (2): Iako fą rozmagite lekarztwa w picie *FalZioł* V 26v. Cf *lekarstwo komu w czym*.

lekarstwo komu w czym (1): A gdy odnich pytno ktore by lekarftwa dawali w picie ludziem chorym/ powiadali iże mleko Sołnki z oleykiem Zyzaminowym *FalZioł* I 42c.

Ze zdaniem przydawkowym (1): Lekarztwo gdy komu zrzenicza z oka ku gorze wychodzi. *FalZioł* V 78v.

W połączeniu szeregowym (1): Iełt [w Rzymie] o trzydzieści Spitalow w ktorych [...] ránných opátruia/ [...] lekárftwy/ fyropámi/ plałtrámi/ y inłzymi rátnúkámi základáią. *ReszHoz* 118.

W przeciwstawieniach: »choroba (7), jad, trucizna ... lekarstwo« (9); *BielKron* 334v; *SienLekAndr* a3; *Oczko* [40]; Y Doctorá tego/ ktoryby miałto lekárftwá dał choremu truciznę/ írozezyby práwo fkárác miało/ niź gdyby dobywłzy broniey/ iáwnie człowieká zábił. *GórnRozm* B4v; Iáko choroby pierwey ná ítały niźli lekárftwá *GórnRozm* D3, D3; *Phil* D3 [2 r.]; *SkarKaz* 7b.

W porównaniach (6): *BibRadz* I 353v; Człowiek mądry złym s poćiwym karániem iełt iáko Doktor chorym z łagodnym lekárftwem. *RejZwierc* B [idem] 78; Bo [...] práwá/ fą iákoby lekárftwo/ w

ktorego dawaniu/ żaden biegły Lekarz ná ofoby niema baczenia/ dofyć iemu ieft/ poznać niemoc która chorego trapi *ModrzBaz* 71, 70v; iáko lekárstwá w áptece zgotowáne chorego nie vzdrowią/ iefli ich nie vżywie [...]: Ták y te fkárby y lekárítwá od Páná Chrístuśá hoynie zgotowáne nic nam nie pomogá/ iefliże ich przez tę ofiárę S. [...] łobie nie przywłáfzczem. *WujNT* 773.

W charakterystycznych połączeniach: apteczne (z apteki) lekarstwo (4), bogatym, bydłce (bydłu) (4), chłopskie, częste, człowiekowi (2); czyste (2), długie, ([jaki] dobre (83), docześnie, domowe, doskonałe (2), ([jak] doświadczone ([jakiego] doświadczenia) (46), drogie (2), dzieciom (4), dziwne (4), godne, (po)gotowe (2), jadowite (2), końskie (7), krotkie, leguchne (lekkie) (2), ludzkie ([jakim] ludziem) (20), łagodne (2), mocne (4), nagłe (2), niegwałtowne, niemałe, niepodłe (2), niewymowne, olejkowe, osobliwe (16), osobne (9), ostateczne (ostatnie) (2), ostre, dla owiec, pewne (29), pierwsze (3), pomierne, ([jaki] pomocne ([jakiej] pomocy, ku pomocy) (9), poradne, (nie)pospolite (12), pozdne (2), pożyteczne (użyt(ecz)ne) (14), prędkie (5), (nie)proste (3), przednie (3), przepieczne, rybam, sławne, słuszne (2), szkodliwe, szlachetne (2), ubogiem (2), uporne, wdzięczne, wielkie (5), wolne, wonne, (prze)wyborne (2), zacne, zamorskie, zdrowe (3), zioł, złe (2), znamienite (2), zwyczajne; lekarstwo cielesne (ciało naraszczające (roszczące)) (5), kolerykowe, melankolikowe (naprzeciw melankolijej) (2), oczne (oczom, na oczu) (17), ranne (na ranę, na gojenie ran) (11), sadzelne (na sadzel) (3), serdeczne (na serce) (2), żyłne; lekarstwo chorobę ulżające (ku, naprzeciw chorobie, chorobę, w chorobie) (9), czyniące purgację (purgujące) (2), czyściące (2), gnojące (2), gojące, miękczące (2), mocz wywodzące, odrażające (2), otwarzające wrzod, płód gubiące, potwierdzające (utwierdzające, zatwierdzające) (4), przegryzające (wygryzające) (2), rozpuszczające, spajające, wypędzające (na wypędzanie) (2), zapiekające, zjątrzące; lekarstwo gorączki macharzyny, męskiego łona, niemocy (ku niemocy, naprzeciw niemocy, na niemoc, o niemocy) (35); lekarstwo od gorąca, od kaszlu (naprzeciw kaszlowi (kaszłaniu), na kaszel) (5), do klisterowania, od napaści, do piersi (piersiam, na piersi) (4), od powietrza (naprzeciw powietrzu) (3), od ukropu; lekarstwo z pałek, z soku, z szałwi (2); członkom (na członki) lekarstwo (5), dychawicznym (naprzeciw dychawicy, na dychawicę, na ciężkie dychanie) (7), flegmatykowi, francy, jadowi (naprzeciw jadowi) (9), kurczowi (naprzeciw kurczowi) (3), nerkam, płucam (2), pragnieniu (3), żołądkowi (na żołądek, w posileniu żołądka) (4); lekarstwo ku poczęciu (2), ku (po)rodzeniu (2), zastanowieniu krwi (2); lekarstwo (na)przeciw(ko) boleści (boleniu, bolowi) (na boleść, na bolenie, na bolączkę) (18), naprzeciw(ko) febrze (2), naprzeciw glistam (na glisty) (3), naprzeciw głuchości, naprzeciw kolice, naprzeciw nieżytowi, naprzeciwko omdleniu, (na)przeciw(ko) opuchlinie (napuchniemu, na opuchlinę, na opuchnienie, w puchlinie) (7), naprzeciwko paraliżowi (na paraliż) (4), naprzeciw remie, naprzeciwko rzezaniu (na rzezawicę) (2), naprzeciw spaleniu (na spalenie) (2), przeciw spaniu (na spanie) (3), naprzeciw straceniu snu, naprzeciw suchotom, naprzeciw szczkawce, naprzeciwko świerzbiowi (na świerzb) (2), (na)przeciw(ko) truci(z)nie (5), (na)przeciwko ukąszeniu (na ukąszenie) (7), przeciwko (naprzeciw) wrzodowi (na wrzod, na wrzedznicę) (10), naprzeciw wydymaniu, naprzeciw wyściu pępka, przeciw zapaleniu (na zapalenie) (2), naprzeciw zapieczeniu, przeciw zarażeniu; lekarstwo na bielmo (3), na bożą kaźń, na dnę (2), na drzenie [czego] (2), na duszność, na fistułę, na głowę, na guzy, na języczek, na kamień (4), na kataraktę, na kichanie, na kości urażone, na liszaj (2), na miejsca [jaki] (2), na nogi, na ogień, na oparzenie, na oszalenie (2), na parchy (2), na paznokcie, na piegi,

na pleurę, na płynienie [czego] (2), na podogrę, na psa, na puszczenie [czego] (2), na rozokość, na rozpadłości ust, na sadno (3), na sapkę, na siność (2), na skwinancyją, na subet, na suchość [czego], na ślinogorz (2), na trąd (4), uraz (2), na wilkość, na włosy, na wyszłe jelito, na zeganie jęczmyka; lekarstwo o biegunce, o chrobakach, po przepiciu; lekarstwo w kadzeniu, w mazaniu, w picciu, w umywaniu nog; książka lekarstw, (po)moc (7), nauka (2), opisanie; do lekarstwa rzecz (3); lekarstwo leczy (2), oddala [co] (3), pomaga (pomoc, daje pomoc) (20), traci bolenie, uśmierza boleść, uzdrawia (zdrowie wraca) (3), wypędza [co] (3); lekarstwa (do)da(wa)ć (danie) (6), doświadczyć, kosztować, (po)kusić (pokuszać) (3), mało, niechać, patrzeć (2), potrzebować ((po)trzeba) (11), pożywać (używać, pożywanie, zażywać) (26), pytać, szukać (2), zadzierżyć (2), zamieszkać; pijać dla lekarstwa (2); lekarstwo obwykły, przymieszany, służący; dobry ku lekarstwu (9), godny (5), godzić się (21), moc, należeć, potrzebny (3), pożyteczny (użyteczny, użytek) (10), przyłożyć, przysłuszający (2), służący (służyć) (5); lekarstwo brać (8), (u)czynić (czyniący) (12), da(wa)ć (przydawać, podać) (21), działać, gotować, mieszać, (wy)pić (4), pożywać, przyjąć (przyjmować) (4), przykładać (4), przynieść (przynosić) (2), przyprawi(a)ć (2), składać (2), sprawować (sprawiać) (3), umieć, wziąć (3); na lekarstwo chowan ((s)chować) (3), dobry (2), godzić się, nakładać, potrzebny, pożyteczny; w lekarstwo brać (obieran) (7), dawać, dobry, godzić się (3), kładzion (kłaść) (4), (w)mieszany (mieszać) (4), użyteczny, używać, wchodzić (6), wnić, wziąć; za lekarstwo brać (brany) (2), pożywać; lekarstwem (prze)czyścić (uczyścić) (3), drażnion, dzierzany, (u)leczyć ((u)leczon) (6), (na)mazać (pomaz(ow)ać) (7), nacierać, naolejkowany, naprawić się, obchodzić się, obłożyć, oddalić [co] (oddalon) (2), odganiać, odpędzony (wypędzić) (2), opatrzony, podpierać, pogoić (zagoić) (2), pomoc ((pod)pomagać, pomoc dana) (10), posilać [co], sprawować się, umordowan, uzdrowić (uzdrawiać, (wy)zdrowieć, uzdrowion) (5), wytrącać, zabieżeć, (po)zbyć (4); przez lekarstwo, za lekarstwem ku zdrowiu przyść (2); brać w lekarstwie, potrzebny, pożyteczny (pożytek) (5), używać (używany, pożywać) (11).

Przysłowia: bibl. [Eccli 18/19] Początkowi zbiegaj/ bo pozdne lekárstwo nie thák pożyteczne. *RejZwierc* 80, 73v; *Phil D3*; Przed chorobą/ mowi Mędrzec/ Iżukay lekárstwá *SkarKaz* 7b. [Ogólem 4 r.].

bibl. [Luc 5/31] *KuczbKat* 230; ponieważ lekárstwá nietrzebá zdrowym/ chybá chorym [*neque sanis opus esse medico, sed aegrotantibus*]. *ModrzBaz* 58.

Zwrot: »lekarstwa (G), za lekarstwo, w lekarstwie pożywać (a. używać, a. zażywać); lekarstwo brać, przyjmować (a. przyjąć), wziąć; za lekarstwo brać, brany; lekarstwo brane; lekarstwa pożywanie« = *medicaminibus curari Mącz; medicina uti Modrz* [szyk zmienny] (23:1:1;7:4:2;1:1;1;1); *BierEz* K2v; *PatKaz III* 135v; kthorego ziela nafienia pośpolicie pożywamy wlekarstwie *FalZioł I* 27d; Iucha z Kapłona za lekarstwo brana/ żywoth odmiękcza *FalZioł IV* 19d, I 15a, 112c, III 15c, V 18d, 20a (16); *BielŻyw* 55; *RejKup* q3v; *GroicPorz* h2; *BielKron* 124; *Mącz* 73b, [297]a; A chcefzli fye vchronić truciny/ takięgo mař zawnždy lékárstwá pożywać *SienLek* 155v, 18, 59, 83v, 84v, 100, 120v, 195; *Górndworz* Q7v; *HistRzym* 17; *RejPos* 257; *ModrzBaz* 70v; *Oczko* 19, [40]v, [42]; *SkarŻyw* 224; *ActReg* 142; *WujNT* 323.

Wyrażenia: »lekarstwo wewnętrzne (a. ktore ma być wnątrz, a. ktore wnątrz (a. we wnątrze) bierze)« [szyk 3:1] (4); *FalZioł III* 41c; *Mącz* [297]a; *SienLek* 133; których to [chorób]/ mogąć téz

co ratować takie wody/ ale przedtym j wnetrznemi lekarstw/ y niemnię zwierzchnemi opatrzyc ie
trzeba *Oczko* 13v.

»lekarstwo zwierzchnie« [szyk 3:1] (4): Krew Koniową między lekarstwa zwierzchnie rado
mierzają. *FalZioł* IV 10a, III 41c, V 63; *Oczko* 13v.

Szeregi: »ani lekarz, ani lekarstwo« (1): CZłowiek zdrowy á świeży/ gdy ieft świebodny/ żadnym
fye zakonem niema obwięzować: ani Lekárzá ani żadnych lekarstw potrzebować *SienLek* 9v.

»lekarstwo a(l)bo (i) pomoc« [szyk 2:1] (3): y naprzeciwko paralizowi to będzie dobra pomoc
albo lekarstwo. *FalZioł* I 45d; *RejPos* 220, 255v.

»lekarstwo a (albo, i) syrop« [szyk 2:1] (3): aby ciało przedtém lekarstw/ y fyropy/ dobrze
przepużczóné było *Oczko* 21, 12 [2 r.]. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»środek i lekarstwo« (1): iáko do záoftrzenia osłabiálego áppetytu/ rozmaíte środki y lekarstwa
ludzie wynáduią *LatHar* 512.

Wyrażenie przyimkowe: »dla lekarstwa« (5): *FalZioł* V 64; *BielSat* C; Tylko nam fámym zónam to
korzenne picie/ Wolno będzie szynkować [...] Dla lekarstwa y innych potrzeb bárzo pilnych/ Ktore
ná nas przychodzą częfto z chorob silnych. *BielSjem* 23; *BielRozm* 16; Bo ieslibyś tak leczył ciało
fwoie/ żebyś dla niezdroney ręki odciął łobie zdrową dla lekarstwa owey [...]: pewniebyś ciało fwe
właŋne oszpecił *KlonWor ded* **3v.

Przen (279) :

a) *Sposób na coś, na zaradzenie czemuś; środek zaradczy; pomoc, ratunek, obrona* (268) : Skapofć
zaiŋte potrzebuie lekarstwa, ale zyłk szkodi. *BielŻyw* 66; *LudWieś* B4; Gdi sie nalepiey zbierzefz/ ná
fwe gošpodárstwo/ Przekázi niemoc y smierć/ trudne tu lekarstwo *BielKom* B2, C8; W fprawách záfye
przećiw ftronie gdy do Sądu ftanie/ iz ten porządek ieft/ że ftroná obwiniona/ niź fye s Powodem/
przes główną odpowiedzialź ná zálobę w práwo wda/ ty lekarstwa práwne ma *GroicPorz* Cv; *KrowObr*
174; *RejWiz* 113v; *Leop Prov* 6/15; *BielKron* 197; *Górndworz* Hh8v; *RejPos* 205v, 327v; *BiałKat* 336;
Ale (oni) szydzi z posłow Bożych [,..]/ á nágrawali proroki iego/ á przyšzła zápalczywość Iehowy
ná lud iego/ áz (żadnego) lekarstwa nie było. *BudBib* 2.Par 36/16, *Eccli* 3/29; *CzechRozm* 80v, 94;
ModrzBaz 11v, 63; *SkarJedn* 129; Tak ten S. małż y wczniow swoich obronił/ y wielom innym tám
fię po lekarstwo wćiekájącym pomogł: przez Iezuła Chryštuła *SkarŻyw* 213, 14; Lekarstwo znalezione
w Procešie, aby ftroná przyšięgła, że o piérwzym pozwie nie wiedziála *SarnStat* [1281]; *PowodPr*
10; *SkarKazSej* 706b, 707a.

lekarstwo czego [= *dane przez co*] (2): *RejPos* 326v; ale ná ten czas będzie potrzebá lekarstwem
dawnošci [*remedio eiusdem praescriptionis providere JanStat* 578] sie opatrzyc wedle tego/ iáko rošterki
y woyny fą *SarnStat* 778.

lekarstwo czego [= *przeciw czemu*] (1): Przetoż Pan Bog tych przekleťw/ ktore tám przez
Máláchiafzá wydał/ o fkrzydzenie Káplanow fług swoich/ to lekarstwo zoštáwuie: mowiąc:
Náwróćcie sie do mnie/ á ia się náwróć do was *PowodPr* 26.

lekarstwo czego [= *na co*] (1): Ale co sie thycze ludzkiego fmyšlu y rády/ přetkie wam vkaże
wšzythkich rzeczy lekarstwo/ gdyż tak żadney rzeczy trudney niemáfz/ ktorey by niemogła wypráwić
ludzka rádá *BielKron* 244.

lekarstwo czego [= *w czym*] (1): Przyjaciół wierny iest lekarstwo żywota *Leop Eccli* 6/16.

lekarstwo komu (1): alź przyśledł gniew Pánłki ná lud iego/ ktoremu niebyło żadnego lekarstwa.
Leop 2.Par 36/16.

lekarstwo przeciw czemu (2): Ingruenti periculo remedium quaerendum, Lekarstwa szukác przeciw nádchodzącey przygodzie. *Mqcz* 150a; *CzechEp* 91.

lekarstwo na co (9): *RejWiz* 106v; A czo ták złego białęłowy wczynić mężom twym mogą/ áby ná to wnet lekarstwo niebyło *Górndworz* Y5, C7v; *RejZwierc* 85 marg, 133, Aaa4v; *GostGosp* 18; *SarnStat* 754; *PowodPr* 11.

W przeciwstawieniu: »lekarstwo... jad« (1): Niepożyteczneć złych dobroći/ Zá lekarstwo iad ci wroći *BierEz* I4.

W charakterystycznych połączeniach: *lekarstwo pewne* (2), *prawne*, *prędkie*, *święte*, *trudne*, *wszystkich rzeczy*, *wymyślone*, *znalezione*, *żywota*; *lekarstwo przeciw musowi*, *na prawdę* (2), *przeciw przygodzie*, *na szkodę*, *na wrzod* (2); *lekarstwo ma pomoc*; *lekarstwa pokuszenie*, *potrzebować* (*potrzeba*) (2), *szukać* (2); *do lekarstwa ucieć się*; *lekarstwo brać*, (*po*)*dać* (4), *gotować*, *mieć* (3), (*wy*)*należć* (3); *po lekarstwo uciekający się*.

Szeregi: »lekarstwo i preserwatywa« (1): Dobrze też y ná te zabawy/ [...] brać iákíe lekarstwa/ y preferwatywy. *LatHar* 254.

»tak rada, jako i lekarstwo« (1): A tu obácź iż pokuźenie káźdey rzeczy pocźiwey/ thák rády iáko y lekarstwa/ iest s przeźrzenia Pánłkiego. *RejPos* 257.

α *Sposób na wybawienie lub ustrzeżenie się od grzechu i przestępstwa; sposób na uzyskanie łaski boskiej; łaska, miłosierdzie* (163) : *OpecŻyw* 70v; *SeklKat* Kv, K2v, K3v; A duźa gdy chce do nieba Thego iey Lekarstwa trzeba. *RejKup* Mv; *GrzegRoźn* Ev [2 r.]; *HistRzym* 111v; *RejPos* C4v, 205v, 323v, 327; Kto tedy wąpi o miłoięrdziu Pánłkim/ proźno grzechy poznał/ ponieważ nie zna lekarstwa/ ktorymby ony grzechy miał zgładzić. *RejPosWiecz*³ 98; *BiałKat* 171 [2 r.], 218v, 336; ták też iest nieiáki sfofob grzechu/ ktory dla tego odpuźczon niebywa/ iż włáne y zdrowe lekarstwo/ to iest łáfkę Bożą precz odrzuca. *KuczbKat* 200, 225 marg, 315, 420; *WujJud* 221; *BiałKaz* B2, B2v, B3v; *CzechRozm* 206 [2 r.]; *KarnNap* C2, E3v; *SkarŻyw* 112, 320, 593; *ArtKanc* D19, H6; *ZawJeft* 34; *LatHar* 196; *WujJud* 773; *WysKaz* 26; *PowodPr* 66.

lekarstwo czego [= *przeciw czemu*] (7): *BiałKat* 336; iż Przyáięgá przeto iest tylko wftáwiona/ áby byłá iákoby nieiákim lekarstwem ludzkiey krewkoći *KuczbKat* 285; *KarnNap* B; *LatHar* 158, 201 [2 r.]; *SkarKaz* 350b.

lekarstwo czego [= *na co*] (6): Iáłmuźná lekarstwo ran dnłźnych [!]. *KuczbKat* 420 marg. Cf »lekarstwo duszy«.

lekarstwo czego [= *na uzyskanie czego*] (3): A ty vrotzyfte przyśle Święthá były nam lekarstwem wietznego żywota. *KrowObr* 168; *SkarŻyw* 398; *LatHar* 186.

lekarstwo czego [= *z czego wynikające*] (3): *MurzHist* I4; A toź to namocnieyźe y napotrzebnieyźe Krztu świętego lekarstwo/ náłz miły Pan w wodzie wftáwić nam raczył *KarnNap* B, F3.

lekarstwo dla czego (1): Drugie lekarstwo dla z gładzenia grzechu/ iest przymowanie práwdziwego ciála/ y krwi/ Páná náłzego Iezu Chriftá/ pod zwierzchnymi ołobámy/ chliebá/ y winá *BiałKaz* B2v.

lekarstwo do czego [= *na co*] (1): dobrze obaczył wżysftkę fłkonnośc náfzey nátury ku złemu/ iákoż tedy niebędzie mógl z wielką chucią przyftoynego fzukác lekárftwá do tey złości ták wielkiej/ która nas zá náfzego przyrodzenia fkáżeniem bárzo ciśnie? *KuczbKat* 395.

lekarstwo czyje [= *komu*] (4): *KrowObr* 98v, 109v, 113; Nie czyń fobie tákiego ponizenia: áby ftan fwoy niepokalány tym lekárftwem grzeftnych zelżyc miał. *SkarKaz* 515a.

lekarstwo komu, czemu (13): *MurzHist* P3v; Zeftli Boże Aniołá twoiego/ z niebá ktory by żegnał y poświęcił ty popioły/ áby były lekárftwem zbáwiennym/ wżysftkim imienia twego wzywájącym *KrowObr* 92, 95v, 97v [3 r.], 98v, 99, 109v, 148v; *RejPos* 220; *SkarŻyw* 398; *WerKaz* 285.

lekarstwo czemu [= *na co*] (8): Iezu ktorys z ran thwogich lekarztwo ranam náfzem wypuścić racził. *TarDuch* C6v. Cf »lekarstwo duszy (D)«.

lekarstwo czemu [= *przeciw czemu*] (3): *KuczbKat* 315; Coż gdy iá [jałmużnę] kto z dobrym fercem/ y ochotnie czyni/ iákie miłosierdzie v Bogá y lekárftwo grzechom fwoim naydzie? *SkarŻyw* 98; *LatHar* 509.

lekarstwo ku czemu (1): Iełzcze też Iáłmużná/ iáko powieda Piłmo Boże/ ieft przyftoynym lekárftwem ku zleczeniu ran duftnych. *KuczbKat* 420.

lekarstwo przeciw czemu (14): *SeklWyzn* f3; i widziác fwoie potępienié/ i lekárftwo przeciw niemu wpanu chriftulie znaiąc/ iednak go nie mógl otrzymac. *MurzHist* I; *BialKat* 171; (*marg*) Lekárftwo przeciw mężoboyftwu. (-) Nacelnieyfe tedy ieft ono lekárftwo/ áby rozumieli/ iáko to ciężki grzech ieft ludzkie zábićie *KuczbKat* 315, 395 [2 r.]; *WujJud* 210v [2 r.], Mm5; *BialKaz* B2, B3v; *ModrzBaz* 55v; *WujNT* 595, Aaaaaa.

lekarstwo na co (26): *RejAp* 31v, 132v; *RejPos* 327, 327v; *BialKat* 171 *marg*; *RejZwierc* B, [78²]v, 79v [2 r.], 80, 81 (9); *BudBib Prov* 20/30; *BialKaz* B3v; *ModrzBaz* 60; *SkarJedn* 30, 358; *SkarŻyw* 294 *marg*; *LatHar* 264; *WujNT* Ddddd; *WysKaz* 32; A gdyby tu z krewkości czym obráził iego Skoroby fie náwrócił/ niechce pomnieć tego. Dał nam ná to lékárftwo/ pokutę vftáwił *SiebRozmyśl* A2v, E4; *SkarKaz* 515a.

W połączeniach szeregowych (2): *RejPos* 328; tákowym wżysftkim [grzesznikom] potrzebá ieft ofobliwey z páfterzem rozmowy y fpowiedzi/ áby iemu wżysftko funnienie fwoie otworzył/ á lekárftwá/ porády y poćiechy z fłowá Bożego gruntownie doftápic mógl. *WujJudConf* 84.

W przeciwstawieniach: »lekarstwo ... jad, niemoc« (2): ábyfmy fie grzeftni bárzo y pomázáni/ przykłądu twego záwftydzili: gdy ty páнно lekárftwo bierzefz/ á niemocy niemałz *SkarŻyw* 112; GDyżefmy iádu/ ktorym fie przyrodzenie náfze rozfypuie/ fkuśili; lekárftwá/ ktorym fie nápráwuie/ wżywamy *LatHar* 196.

W charakterystycznych połączeniach: (po)dane (przydawane) lekarstwo (3), doskonałe, gotowe (przygotowane, zgotowane) (4), łacniuchne (łacniuczkie) (2), najcelniejsze, namocniejsze, napotrzebniejsze, niepochybne, (nie)omylne (2), ostatnie, pewne (9), pierwsze (4), potężne, przystojne (3), skuteczne, trudne (2), wdzięczne, wieczne (4), wielkie, własne, zdrowe (2); lekarstwo choroby (na chorobę) (3), grzechu (grzechom, grzesznemu, grzesznych, dla zgładzenia grzechu, na oczyszczenie z grzechu, na grzech, przeciw grzechowi) (12), krewkości, krztu, małżeństwa, modlitwy, niemocy dusznej, nieśmiertelności (2), ran dusznych (ranam, ku zleczeniu ran, na rany) (4), wiecznego żywota; lekarstwo

bliźniemu, rodzajowi (narodowi) ludzkiemu (rodzaju ludzkiego) (9), wszystkim wiernym; lekarstwo przeciw męźobojstwu, przeciw pokusie (na pokusę) (4), przeciw pożądlivości, przeciw pysze, przeciw złości (do złości) (3); lekarstwo na gniew (6), na sumnienie [jakię], na upadek, na wrzod (przeciw wrzodowi) (3), na złe sprawy (na złego, na wszystko złe) (4); lekarstwo pomoże; do lekarstwa ochotny; lekarstwa potrzebować ((po)trzeba) (7), szukać (4), używać (4); dać ku lekarstwu; lekarstwo brać, da(wa)ć (14), mieć (5), należć (4), nieść, odrzucać (3), przyjąć (3), przykładać, ukazać (3), wziąć, znać (2); lekarstwem naprawować się.

Wyrażenia: »lekarstwo duszne (a. duchowne), duszy (D), duszy (G)« [szyk 15:7] (10:7:5): *WróbŻółt H3; MurzHist E2v; KrowObr 95v [4 r.], 96, Tt; Leop *B4v; RejPos 75 marg; A tyc łą dufze chorey lekárftwá/ Pokutá y Boże Ciáło. KuczKat 420, 420 marg; RejZwierc 133 marg, Bbb3; Owo lud sławi tego/ ktory was (S. Męczennicy) vkoronował/ y z wielkim wefelem ftoi około kości wálznych: chcąc otrzymać błogosławieńftwo / y odnieść dufzne y cielefne lekárftwo. SkarŻyw 120; ReszList 164; LatHar 126, 199, 280, 647; 132; SiebRozmysł Dv.*

»lekarstwo zbawienne« [szyk 18:1] (19): *Iefliże thák iefth/ iż popiol vtzárowany/ iefth lekárftwem zbáwiennym/ błogosławieńftwem dufznym/ y od grzechow otzyścienim? KrowObr 92, 92, 92v, 95v, 97v [3 r.], 98 (18); CzechEp 84.*

Szeregi: »lekarstwo a agaryk« (1): *też temu záftárzátemu wrzodowi dufznemu [...] lekárftwá á ágáryku potrzebá. RejZwierc 60v.*

»lekarstwo i miłosierdzie« (1): *Iż tobiam iedno lámemu zgrzezył á przewinił o moy miły Pánie/ á v ciebie też lekárftwá y miłofierdzya fzukam/ á ty fie rácz zmiłowác nádemną RejPos 327. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.].*

»lekarstwo a opatrzenie (a. opatrność)« (2): *iż on nie przifzedł dla wiernych/ iedno dla tich ktorzy potrzebowali á záwždy potrzebuią fwiętego lekárftwá iego á opátrzenia iego. RejPos 165, 309v.*

»plastr a (albo) lekarstwo« (3): *A ták fłuchay coć tu zá plafttr álbo zá lekárftwo ná thę ránę twoię ten dobrotliwy Pan przykładać raczy RejAp 31v, 132v; RejPos 327v.*

»pociecha, (i) lekarstwo« (2): *RejPos 226v; Toć łą twoie człowiecze Chrześcijański pociechy to liekárftwá przeciwko grzechowy. BiałKaz B3v. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.].*

»pomoc i (ani) lekarstwo« (2): *OpecŻyw 168v; á iżbj też fłkonność nátury ku grzechowi/ zá pomocą y zá lekárftwem małżeńftwá fwiętego/ mogła od grzechu być zachowana. KarnNap F3.*

»lekarstwo a (i) ratunek« [szyk 1:1] (2): *žadnego infzego pewnieyftzego rátkunku á lekárftwá ná then okrutny wrzod fwoy znaleść nie możeńf/ iedno v tego Páná fwoiego. RejPos 327; LatHar 76.*

»lekarstwo, syrop« (1): *A wiernie iemu dufamy Serczę czyfite kniew [!] mamy. Toć iefł Lekarftwo/ toc fyrop RejKup 12.*

»uzdrowienie i lekarstwo« (1): *Bo dofyć vczynne fpráwy/ łą nieiákie vzdrowienia y lekárftwá/ ktore pokutuiącemu człowiekowi ku złych namiętności vzdrowieniu dáne bywáią KuczKat 225.*

»lekarstwo i wspomozienie« [szyk 1:1] (2): *Oznáymuye nam wolą bożą/ á okázuye krewkoć y nyedofáték náfz/ ábyfmy tym chćiwyey wfpomozenya y lekárftwá fłukáli KromRozm II k3; HistRzym 76.*

Wyrażenie przyimkowe: »dla lekarstwa« (1):

~ Szereg: »dla lekarstwa i rozgrzeszenia« (1): który [kapłan] także iako y oni człowiekiem iest/ y grzeźnym człowiekiem: á który też ich występów łuchąc powinien: Nie dla pośmiechu áni dla obmowy/ ále dla lekárstwá y rozgrzeźzenia pewnego. *KarnNap* C4v. ~

β) *Pociecha w smutku, strapieniu* (34) : W wałni wśzelkiew a w gniewie iako łie małz miec. [...] Miey przy łobie łpiewaki (iełtli moźełz) gędzce, y inłze ludzi wełe á krotchwile czyniące. A wśakże to lekarłstwo nad wśze inne: [...] tym to lekarłstwem w cħas łie opatrzywłzi á łpawiwłzy *FalZioł* V 66, V 66; *Rejłóž* Q4 marg; *RejZwierz* 22v; *BibRadz* I 26b marg; Naylełpśzećiem lekárstwo/ gdy co miłego łtráćiełz/ co narychley zápomnieć. *SienLek* 13v; gdzie [w więzieniu] Czo dzień łmierćie łie nádziewáiełz/ przedłie káždy łzuka tey drogi/ tego lekárstwá/ iákoby cħym łwe łtrapione łerce pociełzyć mógl. *GórnDworz* O2v, Mm; *BudBib Prov* 13/17; *KochTr* 25; *CzechEp* 135; *ZawJełt* 20, 22, 29, 48 [2 r.]; milćcie prołzę wał/ ten wałz wierłz łpierány/ Otwarza bliźny łwiēze/ y porułza rány. (–) Mychmy to zá lekárstwo łobie poczytáły. *GosłCast* 41.

lekarstwo czemu [= na co] (1): Com łie tedy nádziewáł poćiechy od ćiebie/ To ćie łam ćiełzyć mułzę/ zápomniáwłzy łiebie. A lekárstwá inłzého niewiem tey chorobie/ Ieno gđzieł zgubę łtráćieł/ tám iedź po nie łobie. *KochFr* 68.

lekarstwo na co (7): *Rejłóž* B6v marg, I5; Bo to wielkie lekárstwo ná łmutná chorobę/ Gdy kto ma iáką wdzyćczná przy łobie ołobę. *RejWiz* 34; *RejZwierc* 151, 151 v; *KochTr* 18; *ZawJełt* 27.

lekarstwo w czym [= na co] (5): *RejPs* 210v; Bowiem to iest nawięłtze lekárstwo w záłóći Połtanowie łwoy vmyłł/ w bełpieczney łtałóći. *Rejłóž* B6v; *RejAp* 135v; Sá lekárstwá w miłóći *GosłCast* 39, 42.

W charakterystycznych połączeniach: ciężkie lekarstwo, gotowe, najlepsze, pewne (2), pozne, pożyteczniejsze, prędkie, proźne, wielkie (4); lekarstwo chorobie (na chorobę) (2), na frasunk, w miłóći, w potrzebie, na rany, na [jaką] rzecz (2), w ucisku (w ucisnieniu) (2), na umysł troskliwy, na záłóć (w záłóći) (2); lekarstwa czekać, pokuszać, potrzebować, szukać (2); dać lekarstwo, gotować, mieć (2); lekarstwem opatrzyć się.

Zwrot: »lekarstwo wziąć« (1): Gdy w tym łmutny bárzo chodzil/ iednemu łie towarzyłzowi zwierzył ćiełzkoći oney łwoiey: który mu rádzil/ [...] áby łie łtym Papieźowi Grzeģorzowi [...] otworzył: y od niego [...] poráde y lekárstwo wziął. *SkarŻyw* 290.

Szeregi: »pociecha i lekarstwo« (1): Toć ołtátnia poćiechá y lekárstwo náłze/ prawđá łłowá Páńłkiego łie rátowáć *PowodPr* 85.

»podpora a lekarstwo« (1): A łá w tey łtároći záifte ku wielkiej pomocy [ty nauki]/ choćia náprzećiw słábey gnułnoći podpory á lekárstwá łzukamy/ áłbo piecžołowliwym pracam ochłody á wełeł. *KwiatKsiąž* F4v.

»porada i lekarstwo« (1): *SkarŻyw* 290 cf Zwrot.

γ) *Sposób naprawienia błędów i wad (też środek zapobiegający ich powstawaniu) w życiu społecznym i politycznym narodu* (25) : *GliczKsiąž* I3v [2 r.]; *BielSpr* 26; Co ielłize ná nas przyidzie/ że łie młzcząc krzywdy poddánych y Rzeczypołpolitey náłzey/ mułsmy woynę podnieć/ poniewaźełmy inłzych lekárstw [alia remedia] proźno dołwiadcźáli: tedy dopiero zwierzchny Rzeczypołpolitey Pan [...] niema nie omiełzkáwáć *ModrzBaz* 104v, 37v, 64v [2 r.], 102, 108; Ci práwá kierowáli ku zdrowiu

R.P. á te práwá iefli rátowác R.P. nie mogli/ wćiekáli fię do ńróźlżego lekárftwá/ á tego ná on čás żaden Tyráńftwem nie zwał/ áni tego Tyráńftwo ieft/ co zwierżchni Pan czyni dla Rzeczypóspolitey zdrowia y iey cáłości *GórnRozm* M3, K2; *SarnStat* 902, 904.

lekarstwo przeciwko czemu (1): Iuż tedy/ y to [*mierny dostatek ludzi*]/ y czo drugiego ktemu/ niechaiby miał pan zá iedno lekárftwo przeciwko temu/ żeby poddáni nowych rzeczy w páńftwie záczyńác/ ábo nowego páná prágnác nie mogli *GórnDworz* Hh8.

lekarstwo na co (6): te^{mv} co złe á szkodliwe Rzeczypóspolitey zámiełżanie swoim roftykiem álbo iáką płochością, ktory wczyni/ niemálż inżzego lekárftwá ná to [...]/ iedno takiego wywieść ná ołtáteczne fkaránie/ áby fię drudzy tą winą y plagą karáli. *BielSpr* 26, 25v; *ModrzBaz* 140v; *GórnRozm* D3; *SkarKazSej* 664a, 673a.

W przeciwstawieniach: »lekarstwo ... jad (3), niemoc, szkoda, trucina« (6): *Diar* 70; *BielKron* 199; tak też y to práwo ma być pochwalone/ ktore iednákie cnoty iednákiem zapłátami nágradza/ á niemocam y wyftępkom iednákiem/ iednákie lekárftwá/ y iednákie karánia łtanowi. *ModrzBaz* 70v; *ReszPrz* 110; Y owłzem łeymy ktore wam były lekárftwem ná wżytki Rzeczypósp: choroby w iad fię wam obrociły. *SkarKazSej* 673a, 673a marg.

W charakterystycznych połączeniach: *prędkie lekarstwo* (2), *sroższe, stateczne*; *lekarstwo na choroby* (*domowe, Rzeczypospolitej*) (2), *na niemoc*; *lekarstwo pomogło*; *lekarstwa doświadczyć, szukać*; *do lekarstwa uciekać się*; *lekarstwo brać, dać, mieć, najdowác, pokazać, przyłóżyć*; *lekarstwem zabezpieć* [*czemu*].

b) *O Chrystusie, Matce Boskiej i świętych* (11) : Napewnieyżę lekárftwo Kriřtus. *RejPos* 327 marg.

lekarstwo czyje (5): Przydz mátko łálki/ Zrzodło miłofierdzia/ nędznych lekárftwo. *KrowObr* 176v, 164v, 175 [2 r.], 217v.

lekarstwo na co (2): Ná zakon lekárftwo. *RejPos* 179v marg; Iezulá Chiřtułá dał Bog lekárftwem ná zárázę ludzką. *CzechRozm* *4v.

Wyrażenie: »lekarstwo zbawienne« (3): Ktořz może iefłtze więłżę bluznierřstwo náprzeciwko/ Pánu Iezu [...] wymyłlic? Ktory on tylko łam ieft/ lekárftwem zbáwiennym duřz nářnych odkupieniem *KrowObr* 109v, 96v, 98.

a. *Środki służące do pielęgnacji i ochrony ciała* (7) : *Mącz* 82a; *Calep* 306a; *Málteria/ Kálánder* brác ná płát Szárłatny/ Tym pilnie twarz poćierác/ będzie człęk wdátny. Lecż ná to po Iágodach/ bárwickę świeżuchną/ Tákże ná wárgi w pułczác/ z krałą potężniuchną. [...] To ránne ieft lekárftwo/ lecz zás ná noc inże *PaxLiz* D2v.

lekarstwo na co (1): Też Kamphora z rożaną wodą rozpułczóna [...] ieft lekarřftwo filno dobre na licze/ płęc wyłálnia y flakhi [...] z licza łciera. *FalZioł* III 26a.

Ze zdaniem przydawkowym [*aby* (2), *iżby* (1)] (3): Nalepřze lekarřftwo aby pchły niekáfály/ piołynem na kaźdy wieczor ciało pocierác tak łorowo *FalZioł* IV 16c; Lekarřftwa iźby licze było czudney płci. *FalZioł* V 88v, V 77v.

2. *Leczenie, kuracja; medicina Mącz* (17) : Był tedy ránion krol Izráelłki Iorám/ przeto z woylká wyiechał ná lekárftwo *BielKron* 86; *Diaetica medicina*, Lekárftwo wřtáwione w yedzeniu y w piciu/ którego fię nie godźy przeřtępowác choruyácym. *Mącz* 84b; Iefli łye członek poruřzył/ ná łwé miełtce

ij poftawić. A ku lekarstwu bårzo służy/ pokoy/ á nienarużać fye *SienLek* 147v, 32, 45, 95; *HistRzym* 17v; [*niewiasta*] w ładzawce Ciepliczný vtopić fye chciała: gdzie że iey y miółkość/ y wody óný wdzięczność vtonąć nie dáła/ po godzin kilku/ świeższą á zdrowszą wyzedłzy/ nápotym lekarstwá kóńczyła: y ludziem w tákichże/ y w inżyich flukfách znacznie záléciła. *Oczko* 12, 13 [2 r.], 18, 18v, 24v, 28, 28v, [43]v; *StryjKron* 537.

3. *Nauka, wiedza, dyscyplina lekarska; medicina Mącz, Calep (12) : FalZioł* I 151b; [*Aleksander*] kxięgi ogwiadach o lekarstwie, o rozmaitey mądrofci wżitki do Macedoniei wziąć kazał. *BielŻyw* 154; Gállenus lekarz/ ktory w lekástwie wiele popisał kfiąg/ ktorych y dziś lekarze iefzcze vżywáią. *BielKron* 150; *Mącz* 12c, 372c; *SienLekAndr* a3; *Calep* 645b; Drugie rzemieřłá ábo zabawy łá Liberales [...]. Iáko iest żołnierřtwo/ oráctwo/ [...] budownictwo/ lekarřtwo/ [...] málárřtwo. *KlonFlis* A2v.

Wyrażenie: »doktor w lekarstwie« [szyk 3:1] (4): Dzienne řprawy wedlie Niebieřkich Biegow ná rok Panřki Przeřz Cařprá Gofkiego wliekarřtwiech Doctora pilnie opiřfane. *Goski kt; BielKron* 143v, 378, 419.

*** *Bez wystarczajácego kontekstu (1) : Medicina, Liekarřtwo. Mącz* 212c.

*** *Błędne tłumaczenie jednego ze znaczeń łacińskiego „medicamen” ‘czary” (1) : kthorych thy nienawidziř/ przez lekarřthwá [per medicamina; przez czarnodźieyřtwá WujBib Sap 12/4]/ y offiáry nieřpráwiedliwe Leop Sap 12/4.*

Synommy: 1. lektwarz; 3. medycyna.

Cf **LECZENIE, LEK, LEKA, LEKOWANIE**

BZ, ZCH